

دیلمان

در گذر تاریخ

تالیف:

علی نوروزپور دیلمی

انتشارات شادمان
۱۳۴۳

سرشناسه : نوروز پور دیلمی، علی، ۱۳۱۹
 عنوان و نام پدید آور : دیلمان در گذر تاریخ/
 مشخصات نشر : لاهیجان : شادمان ۱۳۹۴
 مشخصات ظاهری : ۴۴۸ + ۱۶ صص (بخشی رنگی) جدول، نمودار
 شابک : ۳۵۰۰۰۰ ریال : ۱۹-۰-۵۸۶۸-۹۶۴-۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی : فیبای مختصر
 یادداشت : فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است
 رده بند کنگره :
 رده بندی دیسی :
 شماره ثبتی ملی : ۳۸۴۵۱۹۸

۳۴۳

انتشارات شادمان

Email : Shadmanpublication@yahoo.com

لاهیجان : خیابان پرستار - نشانی : تلفن ۴۲۲۴۶۶۷۶ فاکس ۴۲۲۳۴۵۳۷ - ۰۱۳

نام کتاب : دیلمان در گذر تاریخ
 تألیف : علی نوروز پور دیلمی
 نوبت چاپ : اول (تابستان ۱۳۹۴)
 حروفچینی : واحد رایانه
 طرح جلد : نیلوفر دوستی
 عکس های روی جلد : عکاسی مهدی دیلمان
 چاپ : شادمان
 صحافی : دلشاد
 شمارگان : ۱۰۰۰ جلد
 قیمت : ۳۵۰۰۰ تومان

تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر در انحصار انتشارات شادمان است

مرکز پخش : انتهای بلوار کشاورز، خ دکتر قریب، روبروی مرکز طبی کودکان، پ ۵۹

طبقه ۳ - واحد ۶ - تلفن ۶۶۹۳۸۶۸۶ (خط ۵)

فهرست مطالب

پیش گفتار

بخش اول

۱۵

پیدایش نام دیلمان

۲۰

اصل و منشأ دیلمیان (قوم دریگی - نظر بطلموس)

۲۲

دیرینه تاریخی گیل و دیلم / مطالعه تاریخی

۲۳

نظر برخی از مورخین و محققان (پلین ابن مقفع - ابن اسفندیار).

۲۴

بزرگان گیلان - دیلمستان پیش از اسلام

۲۶

دیلمان در زمان ساسانیان

۲۹

فرمانروایان گیل و دیلم در عهد استان

۳۰

دین و مذهب دیلمان و گیلان قبل از اسلام

۳۱

شمال ایران پناهگاه پناه جوانان

۳۲

دیلمان پس از اسلام (نظر بطریق شمس - ابن الفقیه - حافظ ابرو)

۳۴

نمایندگان یمن نزد پیامبر اکرم (ص) / نظر دینوی

۳۵

نظری برخی مورخان در مورد دین اسلام در دیلم / مسعودی / ابن خرم / مقریزی

۳۶

دیلمیان و اسود عنسی / نظر طبری در مورد اسود عنسی

۳۶

دیلمیان و تازیان

۳۹

نخستین جنگ دیلمان با تازیان

۴۱

دست اندازی دیلمان به اطراف / اسیری گرفتن دیلمیان از میان

۴۲

حملات مسلمانان به دیلم

۴۳

جنبش های شمال ایران

۴۴

جنگ های دیلم و شعرای عرب

۴۶

دیلم در شعر شعرا / فخرالدین اسعد گرگانی / داستان ویس و رامین

۴۷

شاهنامه فردوسی

۴۹

بزرگان و دانشمندان دیلمستان بعد از اسلام

۵۰

تنی چند از امرای دیلمی

۵۷

بخش دوم

جستارهای

۶۵

مرزبان پسر جستان

۶۶

- ۶۸ حمله جستان به قزوین / علی پسر وهسودان
- ۷۱ گشته شدن علی
- ۷۲ سلسله نسب جستانیان / پایان کار جستانیان
- ۷۳ کنگریان (تارم - زنگان - ابهر - سهرورد)
- ۷۴ محمد مسافر
- ۷۵ مرزبان بن محمد / وهسودان پسر محمد
- ۷۶ نوح بن وهسودان و پسرش / ابراهیم بن مرزبان بن وهسودان
- ۷۸ سالار ابراهیم
- ۷۹ جستان پسر ابراهیم
- ۸۱ سلسله تبار کنگریان
- ۸۲ سالاریان (آذربایگان - اران - ارمنستان)
- ۸۳ آذربایگان پیش از مرزبان
- ۸۴ جنگهای لشگری بادیسم در آذربایگان ۳۲۹ هجری
- ۸۶ تصرف آذربایگان بدست مرزبان
- ۸۷ جنگ دوم مرزبان بادیسم
- ۸۸ محاصره اردبیل وسیله مرزبان / هجوم روسان ، بردعه واران
- ۸۹ گشتار مردم بردعه وسیله روسان
- ۹۰ حمله روسان در زمان وهسودان / جنگ مرزبان و سلمانان با روسان
- ۹۲ جنگ مرزبان با حسین حمدانی
- ۹۳ جنگ مرزبان با رکن الدوله
- ۹۴ آذربایگان پس از گرفتاری مرزبان
- ۹۵ مرزبان در قلعه ی سمیرم
- ۹۸ مرزبان در دژ سمیرم و رهایی او (به نوشته ابن مسکویه)
- ۹۶ داستان رهایی مرزبان به نوشته ابن مسکویه / گریختن دیسم از آذربایگان
- ۹۸ پایان کار دیسم
- ۹۹ مرگ مرزبان و فرمانروایی جستان پسر مرزبان
- ۱۰۰ خروج المستحیر در گیلان و آذربایجان و پایان کار وی
- ۱۰۰ گشته شدن جستان و ناصر پسران مرزبان بدست عموی خودشان (وهسودان)
- ۱۰۱ جنگ ابراهیم با وهسودان / بازگشت ابراهیم به آذربایگان / سرنوشت پایانی ابراهیم
- ۱۰۳ ابوالهیجا نوه سالار مرزبان
- ۱۰۴ آخرین بازماندگان سالاریان
- ۱۰۵ سلسله نسب سالاریان

- علویان (یحیی صاحب دیلم) ۱۰۶
- ارتباط برامکه با دیلم (ابوالفرج / طبری / یعقوبی / حمدالله مستوفی / عبدالله بن طاهر... ۱۰۶
- حمله یعقوب به گرگان / احمد بن عبدالله خجستانی ۱۱۰
- حمله اسپهبد رستم بن قارن / مرگ حسن بن زید / محمد بن زید داعی ۱۱۱
- حسن بن علی ناصر کبیر ۱۱۲
- محمد بن هارون همدست ناصر کبیر ۱۱۳
- نصر سامانی ۱۱۵
- نظر ابن اثیر - ۱۱۶
- حسن بن قاسم داعی صغیر ۱۱۷
- اسامی سادات علوی طبرستان / مدعیان داعی صغیر ۱۲۰
- چند تن از دیلمی / بلخی / زمان علویان (امرشنگول دیلمی / واجن دیلمی / محمد... ۱۲۱
- اسامی تعدادی از فرمانروایان علوی ولایات دیلمان ۱۲۳
- بخش سوم**
- لیلی لن نعمان دیلمی ۱۲۵
- ماکان بن کاکلی ۱۲۶
- رابطه ماکان با وشمگیر ۱۲۸
- تبارنامه ی ماکان کاکلی ۱۳۰
- اسفار بن شیرویه ۱۳۱
- امیر عبدالملک دیلمی از امیران زمان اسفار ۱۳۵
- سیاه چشم بن مالک دیلمانی / داستان لشکری ۱۳۶
- بخش چهارم**
- اصل و نسب زیاریان ۱۳۹
- آغاز خیزش حکومت زیاریان ۳۱۹ هجری ۱۴۰
- مرداویج و فتح (اصفهان / همدان / حلوان و دینور / خوزستان) ۱۴۱
- مرداویج - وشمگیر - ۱۴۲
- جنگ مرداویج با سامانیان ۱۴۴
- علی بویه و مرداویج ۱۴۵
- علی و فتح سپاهان / فتح شیراز ۱۴۶
- نیرنگ خلفای عباسی / رویاهای مرداویج / تاج پادشاهی / خلافت / ستم / ۱۴۸
- دین و مذهب مرداویج ۱۵۰
- ترکان و مرداویج / مرداویج و جشن سده ۱۵۱
- قتل مرداویج ۱۵۳

- ۱۵۴ قضاوت درباره مرداویج / نظر میترا مهرآبادی
- ۱۵۶ وشمگیر
- ۱۵۶ امیرنصر - قتل مرداویج / وشمگیر و علی بویه
- ۱۵۷ عصیان ابوموسی بن بهرام به وشمگیر / وشمگیر - حسن بویه - حسن بن فیروزان
- ۱۵۹ مرگ وشمگیر / دین وشمگیر
- ۱۶۰ قضاوت درباره وشمگیر / فرزندان وشمگیر
- ۱۶۲ بیستون (۳۵۷-۳۶۶هـ)
- ۱۶۳ قابوس بن وشمگیر شمس المعالی (۴۰۶-۳۶۴)
- ۱۶۳ نامه عضدالدوله به (قابوس - مویدالدوله - فخرالدوله)
- ۱۶۵ قابوس و فخرالدوله
- ۱۶۶ مجدالدوله قابوس / شمس المعالی دوره دوم سلطنت
- ۱۶۷ سرکشی اصفهید دربار قابوس / قتل قابوس
- ۱۶۹ خصایص قابوس (شمس المعالی) / مدت حکومت قابوس
- ۱۷۰ مذهب و شعرای ممدوح قابوس
- ۱۷۲ علمای دربار قابوس / اشعار قابوس
- ۱۷۳ فرزندان قابوس
- ۱۷۵ شعرای زمان منوچهر / مذهب منوچهر
- ۱۷۷ درگذشت منوچهر
- ۱۷۷ انوشیروان
- ۱۷۹ باکالیجار و انوشیروان
- ۱۸۰ درگذشت انوشیروان / باکالیجار / درگیری دارا با سامانیان
- ۱۸۱ کیکاوس
- ۱۸۲ آغاز امارت کیکاوس / ابوالاسوار و کیکاوس
- ۱۸۴ تاریخ تالیف قابوس نامه (شاهکار کیکاوس) / مدت حکومت و مرگ کیکاوس
- ۱۸۶ ایده کیکاوس در کشورداری / کیکاوس و شعر و شاعری / گیلانشاه / کیکاوس
- ۱۸۹ عاقبت زیاریان
- ۱۹۰ زیاریان و بنای تاریخی
- ۱۹۲ مسکوک
- ۱۹۳ آسامی امرای زیاری و زمان امارت / تبارنامه زیاریان
- بخش پنجم**
- ۱۹۵ آلبویه / نسب آلبویه / نظر موخین و محققین در مورد نسب آلبویه
- ۱۹۶ تردید در نسب آلبویه / وضع بویه و فرزنداناش / قول ابن جوزی

- ۱۹۹ چگونگی خیزش بوییان
- ۲۰۰ ورود علی به کرج / عزیمت علی به اصفهان
- ۲۰۱ مرداویج و علی / عزم علی به سمت فارس
- ۲۰۲ بدست آوردن اموال سلاطین ساسانی / نبرد یاقوت با علی / علی در شیراز
- ۲۰۴ اطلاع دارالخلافه از آلبویه
- ۲۰۵ مختصری از اوضاع خلافت همزمان با خیزش آلبویه / حسین بن حمدان
- ۲۰۶ مونس و خلیفه مقتدر / عزل مقتدر نوبت دوم / خلافت قاهر / پسران رائق /
- ۲۰۹ اقدام مرداویج در برابر علی
- ۲۱۰ حسن بن بویه در اهواز / اوضاع بغداد مقارن فتح احمد بن بویه / اقدام حمدانی
- ۲۱۱ احمد بویه و فتح کرمان
- ۲۱۳ بجکم در بغداد / بجکم و ابن رایق
- ۲۱۴ فتح اهواز بدست آلبویه ۳۱۶ ق / امیرالامرای ابوکر بن رایق /
- ۲۱۶ فتح بغداد / عزلالدوله و فاجات او / احمد و مذهب شیعه / تولد و مرگ معزالدوله
- ۲۱۸ خاندان آل مسافر / رکن الدوله حسن - امیر خراسان - وشمگیر
- ۲۲۰ مرگ عماد الدوله - ادرت - بغداد / صفات و مرگ عضدالدوله
- ۲۲۱ تقسیم ممالک بوییان / واقعه سنوب / نبرد
- ۲۲۲ رکن الدوله و امیرعلی بن کاهه / سنوب / یله
- ۲۲۴ مرگ رکن الدوله
- ۲۲۵ دیلمیان فارس ۳۳۸-۴۴۷ / گورگین بن حسن /
- ۲۲۶ عضدالدوله - عزلالدوله / عضدالدوله و فخرالدوله
- ۲۲۸ امیراستاد هرمز دیلمانی ۴-۶ هـ / وفات عضدالدوله / وفات عضدالدوله
- ۲۳۰ شرف الدوله ۳۷۲-۳۷۹ / حکومت دوباره فخرالدوله / اخایه / ریا / الدوله
- ۲۳۱ پنج برادر (فرزندان عضدالدوله) / چند واقعه مهم زمان صمصام الدوله
- ۲۳۲ شرف الدوله و بغداد
- ۲۳۳ بهاء الدوله ۳۷۹-۴۰۳ هـ / واقعه اوایل امارت بهاء الدوله / تنازع بهاء الدوله
- ۲۳۴ سلطان الدوله ۴۰۳-۴۱۵ هـ / عاصی شدن لشکریان سلطان الدوله
- ۲۳۵ امارت ابوکالیجار ، مرزبان و مناقشات او با عمش ابوالفوارس
- ۲۳۶ امیربهرام لشکرستان دیلمی / ابوکالیجار در شیراز
- ۲۳۷ کشمکش بین دو امیر دیلمی (ابوکالیجار و ابوطاهر جلالالدوله) / ملک رحیم (۴۴۷-)
- ۲۳۹ دیالمی عراق - خوزستان - فارس - همدان - ری - اصفهان
- ۲۴۰ مویلدالدوله ۳۶۶-۳۷۳ هـ / درگذشت مویلدالدوله
- ۲۴۱ داستان مویلدالدوله - ابوالفتح - صاحب عباد / فخرالدوله ۳۶۶-۳۸۷ هـ

۲۴۲	فخرالدوله و امیرنصر بن حسن فیروزان دیلمان ۳۷۸هـ
۲۴۵	وفات فخرالدوله / مجدالدوله دیلمی ۴۲۰-۳۸۷هـ
۲۴۸	سیده خاتون (شیرین) فرزند شروین اسپهبد رستم بن قارن
۲۴۸	شمس الدوله ۴۱۲-۳۸۷هـ / سماء الدوله ۴۱۲-۴۱۴ ق
۲۴۹	تبارنامه آل بویه / اسامی امرای آل بویه و زمان امارت هر کدام
۲۵۱	کاکویان دیلمی
۲۵۲	امیرولکین و ندرین دیلمی
۲۵۳	طغرل پس از فتح خوارزم - طبرستان - گرگان / طغرل - دیالمه کاکویه - آلبویه
۲۵۶	علت زوال آل بویه
۲۵۷	تشکیلات اداری
۲۵۷	وزرای آریه / وزارت مهلبی
۲۵۹	وزارت ابوالفضل العباس
۲۵۹	محتسب، صاحب ذرطه / خطیلات
۲۶۱	دانشمندان زمان آلبویه
۲۶۳	داستان ابو حیان
۲۶۴	پدر ابوالفضل / شعرای فارسی زبان
۲۶۵	مسایل اجتماعی / تفاوت آل سامان و بویه
۲۶۵	صفات و علل پیشرفت آلبویه
۲۶۶	دین زمان آلبویه
۲۶۷	مذهب امرای آلبویه
۲۶۸	زنی که سبب خلع خلیفه المتقی گردید / تاریخچه زبان فارسی
۲۶۹	گویش های ایرانی / زبان مردم دیلمان
۲۷۱	نام خاص دیلمیان
۲۷۱	وصف مردم دیلمان

بخش ششم

۲۷۵	قلعه الموت / اسمعیلیان
۲۷۶	حسن صباح
۲۷۷	حسن صباح در نواحی دیلمان
۲۷۹	جانشینان حسن صباح
۲۸۱	خداوند محمد ملحد
۲۸۱	قلعه اصلی اسمعیلیان / کیا ملک اشکوری

- ۲۸۲ کیاسیف الدین دیلمانی
- ۲۸۳ هلاکوخان
- ۲۸۴ خداوند علاء الدین محمد
- ۲۸۵ تسخیر قلعه الموت و انقراض فرقه اسمعیلیه / سرانجام خورشاه
- ۲۸۶ کبابیان / سید علی کیا / سید رضی کیا
- ۲۸۷ ناصرالدوله شهریار / کیا جلال الدین و کیاملک هزار آسیی اشکوری
- ۲۸۸ اسپهبد شاه غازی / ملک اردشیر / ملک فخرالدوله نام آور
- ۲۸۹ هندوشاه کرجیانی / قتل مردم دیلمان به تدبیر سید رضا و سید محمد
- ۲۹۰ الحاق گیلان به قلمرو سلطنتی
- ۲۹۱ خان احمد خان
- ۲۹۴ اعتقاب مردمان قدیم دیلم / کردهای دیلمان
- ۲۹۵ خوانین دیلمان / تبارنامه خوان های دیلمان
- ۲۹۸ ریشه و اصل خوانین دیلمان
- ۳۰۳ قوم دریگی
- ۳۰۵ قوم گالش
- ۳۰۵ داستان یهودیان دیلمان
- بخش هفتم: / شخصیت ها**
- ۳۰۸ رضاخان در دیلمان / میرزا احمد مجاهد دیلمانی / حاج قاسم دیلمی
- ۳۰۹ میرزا سهراب / ملک محمود دیلمی / شاه دریگی / صادق خاتم
- ۳۱۰ علی دیلمی / قره خان و حیدرخان دیلمانی
- ۳۱۲ میر بلوک تقوی دیلمانی
- ۳۱۴ سرلشکر غلامحسین دیلمی رزمخواه
- ۳۱۴ حسین شاه دیلم پور / کربلایی نوروز دیلمی / مشهدی نصرت تقوی دیلمی
- ۳۱۵ مشهدی صدرالله تقوی دیلمی (خیرخواه)
- ۳۱۵ شیخ رضا تقوی شاه شهیدانی / اسداله آل بویه / علی دیلم معروف به بودا
- ۳۱۶ دکتر هوشنگ منتصر کوهساری
- ۳۱۸ علی خروش / حسن دیلمی / محمد مظفری / افشین پرتو
- ۳۲۰ شخصیت های کنونی
- ۳۲۱ نهضت چریکی سیاهکل
- بخش هشتم:**
- ۳۲۳ نقش زن در گیلان و مازندران / شیر زن دیلمانی - هیبت خانم
- ۳۲۸ ترانه ی رعنائ

۳۳۰	نمونه ای از ترانه های رایج دیلمان
۳۳۵	داستان عزیز و نگار
۳۳۹	آثار باستانی
۳۴۳	بقاع متبرکه
	بخش نهم
۳۴۶	آداب و رسوم / شب یلدا تا جشن سیزده بدر /
۳۵۹	نوروز بل تا نامهای سال دیلمی
۳۶۳	ازدواج تا ختنه سوران
۳۶۶	اعتقادات مذهبی
۳۶۹	پوشاک مردم دیلمستان
۳۷۰	ابزار معیشتی / آشپزی
	بخش دهم
۳۷۸	جغرافیای تاریخی
۳۸۱	دیلمان در منابع جغرافیایی
۳۸۵	دریای خزر
۳۸۷	طوایف جنوبی دریای خزر
۳۸۸	موقعیت اقلیمی دیلمان
۳۹۰	حدود و وسعت
۳۹۰	رودها
۳۹۱	کوه ها
۳۹۲	کوتی ها و غارها و آبشارها
۳۹۶	معادن
۳۹۷	راه ها
۴۰۰	پادها
۴۰۱	پوشش های گیاهی
۴۰۳	حیوانات
۴۰۴	پرندگان
	بخش یازدهم
۴۰۷	مرکز بخش دیلمان و پیرکوه (اسبیلی)
۴۰۸	آبادی دیلمان و بافت قدیمی

۴۱۲	تاسیسات دولتی و عمومی
۴۱۲	تاسیسات اقتصادی
۴۱۴	وضعیت جمعیتی
۴۱۵	زبان و مذهب
۴۱۶	گروه های اجتماعی
۴۱۸	اوضاع اقتصادی
۴۲۰	منابع معیشت
۴۲۰	مالکیت قبل از اصلاحات ارضی
۴۲۳	مالکیت بعد از اصلاحات ارضی
۴۲۳	منابع درآمد
۴۲۷	مراحل شاهری سنتی
۴۲۸	مقیاسات
۴۲۹	روستاهای بخش دیلمان پیریکه
۴۳۷	روستاهای پیرکوه (روستاهای دیگر)
۴۳۸	بخش های همسایه دیلمان
۴۳۹	منابع و مآخذ
۴۴۷	تصاویر دیلمان (قدیم / جدید)

پیش گفتار

بنام خداوند جان و خرد

دیلیمان رجا زنگی صدا بُو بشین بینین کوبنده‌ی خدا بو
اگر می یارک با بار بیارین وگر کس دیگر هیچ کار ندارین

تاریخ آیینی سرگذشت، آداب، رسوم، معرفت، خصایص روحی و اخلاقی، میزان دانش، تجربیات، استقامت و سازندگی گذشتگان در طول زندگی بشر است.

تاریخ گذشتگان می‌تواند بهترین درس زندگی برای مردمان حال و آینده باشد. بر اساس همین فلسفه قرآن سفارش فراوان دارد که روش زندگی و آداب و رسوم اقوام دیگر را مورد مطالعه قرار دهید و از سرگذشت آنان پند و عبرت بگیرید. حتی اگر علم و تجربیات اقوام در سرزمین دور باشند بمصدق

(افلم سیر و فی الارض فینظروا کیف کان عاقبة الذین من قبلهم)^۱

اقوام و ملل بی‌شماری در طول تاریخ و قرون متمادی با سوابق درخشان و تمدن بودند که در کشورگشایی در پهنه زمین نام و نشانی بسزا و آبرو و حیثیت قابل توجهی داشته‌اند. اما بسیاری از آن ملل بکلی ناپدید شدند و از سرزمین آنان جز نام چیز دیگری باقی نمانده است.^۲

دیلیمان از جمله نواحی یا کشوری بود که هنوز هم باقی و از بین نرفته است.

در پیدایش اسلام و هجوم اعراب به ایران رشته‌ای سلسله ساسانی و درهم شکستن عظمت و استقلال ایران نام دیلمان که در زمان ساسانی دارای اهمیت بود شکوه و عظمت دیگری پیدا کرد. شهادت و دلاوری، سرسختی مردم دیلمان در جنگ‌ها علیه اعراب در جهان آن زمان طنین‌انداز گردید.

قلیشم یا کلیشم امروزه در جنوب منطقه کنونی دیلمان قرار دارد. در حال حاضر جزو خاک عمارلوی شهرستان رودبار می‌باشد. در باعظمت دیلمیان در زمان جنگ با اعراب تازه مسلمان بود.^۳

در حدود العالم که سال ۳۷۲ هجری نگارش یافته و در موزه لنین‌گرا ضبط است در وصف دیلمان چنین آمده. ناحیتی بسیار وسیع با زبان‌های مختلف و با آب‌ها و رودهای بسیار با مردان جنگی که حرب بازوین‌کنند و آقای سید جلال‌الدین تهرانی به سال ۱۳۱۴ در

^۱ کتاب بزرگان لاهیجان، صدرالدین قربانی، ص ۱۷

^۲ سالنامه کشور ایران سال ۱۳۴۹

^۳ سالنامه ایران سال ۱۳۴۹

گاهنامه خود متن آن را انتشار داده، حدود دیلمان را خراسان، دریای خزر، آذربایجان، نگاشته و شهرهای ساری- گرگان، سمنان، دامغان را جزو خاک دیلمان می‌شمارد و در شرح باکو، گوید آنچه نفت در ناحیت دیلمان بکار آید از آنجا باشد. مردمان دیلم دو گروه‌اند گروهی که در کناره‌های بحر خزر زندگی می‌کنند **گیل** و گروهی در کوهستان بنام **دیلم**.

دیلمان قبل از اسلام در بیشتر زمان دارای استقلال بود و زیر فرمان شاهنشاهان ایران قرار نداشت و از خود دارای حکومت بود و حتی قبول دین زرتشت را هم آن چنان پذیرا نشد و تا سال ۲۵۰ هـ از پذیرفتن دین اسلام ابا داشت.^۴

حدود سال‌های ۱۹۶۵-۱۹۷۱ میلادی هیاتی از ژاپن در منطقه دیلمان به حفاری پرداخت و در حصار محاه (حصیر محله)- قلعه کوتی- نوروژی محله- سلوکان یا رسول‌خان و خرم رود کارهای انجام داد. در گزارش حفاریات هیات باستان شناسی ژاپنی آمده که در ناحیه دیلمان میان که در این آنجا که رودخانه پلورود (پیلارود) جریان دارد دهکده‌های کوچکی چون دیلمان، دریا، بان، امام، میکال، خرم‌رود، جای گرفته. این ناحیه حوزه آبرگیری میان کوهستان است. ساری نیز آری، با موقعیت سوق الجیشی و نیز مهد حکومت سلسله‌هایی همانند جُستانیان، زبیرین، آریه و سایر امرای محلی کوچک و بزرگ بوده است.

آثار بجای مانده دوره‌ی (برنز- آهن) در تمام این ناحیه پراکنده است در این حفاریات آثار زیادی از جنس (مفرغ، سفال، اشیای زیستی- ظروف شیشه) کشف شده و نتایج این کاوش در کتاب چهارجلدی دیلمان به زبان انگلیسی و ژاپنی در سال‌های ۱۹۶۵-۱۹۷۱ میلادی توسط دانشگاه توکیو منتشر شده است.

از مهمترین آثاری که توجه بسیاری را برانگیخت ظروف شیشه‌ای مربوط به زمان پارت و ساسانی است. گروه ژاپنی کاوشگر اعتقاد دارند اشیای که در ژاپن کشف شده شباهت و رابطه‌ی زیادی با اشیای مکشوفه ایرانی دارد.^۵

وکاپی: ارتباط فرهنگی و مبادلات بازرگانی ژاپن و ایران در عصر پارت و ساسانی را مطرح می‌کند و معتقد است بسیاری از پیاله‌های شیشه‌ای متذکره در تراش دیلمان یافت شده پاسخگوی سؤالاتی است که شبیه آن‌ها در ژاپن هم پیدا شده‌است و به تکه‌های پیاله‌های شیشه‌ای آرامگاه امپراتوران الکان و اشیای مکشوفه مهم دیگر ژاپن شباهت دارد. مثل تکه- های پیاله‌های شیشه‌ای با تراش برجسته که در سال ۱۹۵۳ در جزیره‌ی **الینوشیما** و پیاله‌های شیشه‌ای با تراش مدوری که در سال ۱۹۶۲ م از مقابر کاشیوا بدست آمده است.

^۴ حدود العالم بن العشرین الی المغربین، دکتر منوچهر ستوده، سالنامه کشور ایران سال ۱۳۴۹

^۵ کتاب میراث فرهنگی استان گیلان، اطلاعات اینترنتی، زهره پری نوش

در سال ۱۳۴۰ ش هیاتی به سرپرستی محسن مقدم و در سال ۱۳۴۴ ش و سال‌های بعد به سرپرستی علی حاکمی و سال ۱۳۵۳ ش به سرپرستی سید محمود موسوی و در سال (۵-۱۳۷۴) به سرپرستی رضا کبیر در گیلان- دیلمان حفاری‌هایی شد. آثار قدیمی ارزشمندی از دل خاک به درون موزه‌ها انتقال گردید.^۱

در همین جا باید متذکر شوم که در ص ۴۷۸ کتاب گیلان از آثار عتیقه‌ی املش یاد شده است. خاطر نشان می‌شود که املش ناحیه‌ی جلگه‌ای است و هیچ‌وقت دارای آثار عتیقه نبوده و اگر هم برخی آثار را به نام املش آورده‌اند از نواحی اشکورات است که اشکورات و خود املش، تا مدتی پس از انقلاب ۱۳۵۷ هـ جزو شهرستان رودسر بود و کلیه مناطق املش و رودسر جزء خاک دیلمان قدیم بوده است. نویسندگان بهتر است توجه‌ی بیشتری داشته باشند.

ژاپنی‌ها^۲ در سال‌های (۱۳۳۸-۳۹-۴۰) با کسب اجازه از اداره باستان‌شناسی ایران دست به حفاری در منطقه دیلمان زدند اشیا و اجناس عتیقه‌ی گران بهایی بدست آوردند و اظهار داشتند که سن دیلمان ده هزار ساله و از تمدن چین قدیمی‌تر است حفاری معروف تپه مارلیک (marluk) با سوراخ^۳ یا چراغعلی تپه رودبار که به سرپرستی دکتر نگهبان صورت گرفت در دل خاک دیلمان جای داشت.^۴

آرنولد توین بی: می‌نویسد که مقدم‌ی و ریاض و اشغال متروپولیس دولت عباسی وسیله‌ی آلبویه در زمان اوج خلافت و قدرت اسلام - مابلی اعراب، نخستین گام در راه استقلال و عظمت ایران بود.^۵

دیلمان در تداوم تاریخ چه قبل و چه بعد از اسلام از لحاظ فرهنگی و سیاسی و جنگی شخصیت‌های متعدد در خود پرورانیده است که در تاریخ سیرت و اسلام حائز اهمیت می‌باشد:

۱. یوحنا دیلمی از حواریان حضرت عیسی (ع) و صاحب یکی از ارجل ابراهیم (ع) حضرت مسیح (ع).
۲. یحیی بن زیاد دیلمی معروف به (فرآ) امام کوفیان در علم نحو متوفی سال ۲۰۷ هـ
۳. سلار یا سالار دیلمی متوفی ۴۶۳ هـ شاگرد شیخ مفید و مرجع تقلید و نمایان در قرن پنجم هجری برابر فرموده آیت‌الله العظمی بروجردی به نقل از آیت‌الله بهجت از مردمان سرزمین دیلم است.^۶

^۱ کتاب میراث فرهنگی گیلان، اطلاعات اینترنتی، زهره پری خوش

^۲ سالنامه سال ۱۳۴۹، ایران

^۳ تاریخ تمدن آرنولد توین بی ترجمه یعقوبی

^۴ تاریخ رجالی دو هزار ساله گیلان مهدوی

۴. آل جُستان- آل زیار- آل بویه (از سال ۳۲۵ تا ۴۴۷هـ) در نقاط مختلف ایران و عراق حکومت کردند و فقهای بزرگی در زمان آل بویه چون شیخ مفید، سیدرضی، سید مرتضی، شیخ طوسی، سلار دیلمی و غیره در کنف حمایت دیلمیان پرورش و به نشر فرهنگ و معارف اسلام و تعالیم علوی پرداختند.
۵. صاحب ابن عباد دیلمی (تولد ۳۲۶-۳۸۵هـ) وزیر مویدالدوله دیلمی که شیخ المحدثین صدوق کتاب عیون الاخبار الرضا (ع) را بنام وی تالیف کرده است.^۱

پرداختن به چگونگی زندگی و تاریخ سرزمین دیلم و شخصیت‌های آن پیش درآمدی بروح استقلال طلبی و ظلم ستیزی مردمی که مدت‌ها در برابر لشکر اعراب چون کوه ایستادگی کردند. فرزندان و ابنای آل علی (ع) که از حکومت ظالمانه امویان و عباسیان راضی نبودند به سرزمین دیلم پناهنده شدند و به نشر دین مبین اسلام و مذهب شیعه و فرهنگ اسلامی در این دیار پرداختند.^۲

دیلمان آرزو داشتند که با پناهندن اولاد امام علی (ع) ایران را از ظلم و ستم خلفای اموی و عباسی و قوم عرب رها سازند. سرخه از همدستی سادات نتیجه چندانی نگرفت ولی مسئله سادات سبب گردید که دیلمان بتوانند با دست فرزندان خود در راه استقلال ایران قدم بردارد. مانند آل بویه که توانستند بر مبنای مرکز خلافت عباسی مستولی شوند و باعث اشاعه مذهب شیعه اثنی عشری گردند. احمد معزالدوله بود که دستورداد در روز عاشورا، روز شهادت حضرت حسین (ع) بغداد را سیاه نشان نمایند و خطبا مجاز شدند که در بغداد و سایر نقاط کشور خطبه بنام شاهان دیلمی ایراد کنند.^۳

هدف از این مقدمه پیگیری دو موضوع است:

۱. بیان خط مشی فکری و اجتماعی، روش زندگی، آداب و رسوم، روح استقلال طلبی
۲. روش حکومت‌ها و ارتباط آنان با فرمانروایان دیگر و آدره‌ی امور مردم و روحیه میهن دوستی مردمان دیلم

^۱ کتاب بزرگان لاهیجان، صدرالدین قربانی، ص ۱۹-۲۰.

^۲ کتاب بزرگان لاهیجان، ص ۲۰، صدرالدین قربانی

^۳ سالنامه کشور ایران، سال ۱۳۴۹